

ქვემო ქართლი: რესურსული პოტენციალი, წარმოების თანამედროვე ღონე, პერსპექტივები

ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის ზრდა, რაც ხალხის კეთილდღეობის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს, არსებითად დამოკიდებულია რეგიონების ეკონომიკურ შესაძლებლობათა განვითარებაზე. რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დაჩქარება განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს დღევანდელ საქართველოში, რადგან მას შეუძლია მეტად მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს საბაზრო ეკონომიკის ეფექტიანი სისტემის ფორმირებასა და ქვეყანაში ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური პრობლემების დაძლევაში. ვფიქრობთ, ამ მიმართულებით ქვემო ქართლის ბუნებრივ-რესურსულ პოტენციალს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

ნელი სასაკია,

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ეკონომიკა

თბილისი-მარტი | 2010

ქვემო ქართლი საქართველოს აღმოსავლეთ-ცენტრალური ეკონომიკური რეგიონის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ქვერაიონია. იგი მდებარეობს აღმოსავლეთ საქართველოს სამხრეთ ნაწილში, მისი ფართობი 5,2 ათასი კვ. კმ. და შეადგენს რესპუბლიკის მთელი ტერიტორიის 7,5 %-ს. ქვემო ქართლი წარმოდგენილია შემდეგი რაიონებით: გარდაბანი, მარნეულის, ბოლნისის, თეთრიწყაროს, წალკის, დმანისის. მათ უერთდებათ აგრეთვე ქალაქი რუსთავიც. ქვემო ქართლი საქართველოს იმ რეგიონთა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელთა გეოგრაფიული მდებარეობა, ბუნებრივი პირობები და რესურსები მთლიანად ხელსაყრელია მეურნეობრივი განვითარებისათვის. მათ კარგი წინამძღვრები შექმნეს რეგიონის დასახლებულობისა და ეკონომიკური განვითარებისთვის. ეს წინამძღვრები უფრო კონკრეტულად შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოყალიბდეს. ქვემო ქართლს ცენტრალური მდებარეობა აქვს მთელს ამიერკავკასიაში; იგი უშუალოდ ესაზღვრება თბილისსა და რუსთავს, სახმელეთო კომუნიკაციებით კარგად უკავ-

შირდება როგორც რესპუბლიკის დედაქალაქს, ისე მოსაზღვრე რეგიონებს. მეტად მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ თბილისის და რუსთავის უდიდეს მოთხოვნილებას უყენებენ ამ რეგიონს ისეთ სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას, რომელთა წარმოებისათვის აქ ხელსაყრელი პირობები არსებობს. ამ მხრივ, პირველ რიგში, აღსანიშნავია სხვადასხვა სახის სამშენებლო მასალები და საგარეუბნო პროდუქტები. რაც უფრო მცირეა აღნიშნული პროდუქციის გადაზიდვის მანძილი მომხმარებელამდე, მით უფრო რენტაბელურია მისი წარმოება. სწორედ ამაში მდგომარეობს ქვემო ქართლის თბილისი-რუსთავის მეზობლად მდებარეობის ერთ-ერთი დიდი უპირატესობა. მეორე გადამწყვეტი ფაქტორი, რამაც განაპირობა რეგიონის სამეურნეო პროფილის ჩამოყალიბება ბუნებრივი რესურსებია, ისინი შესაძლებელია ფართოდ იქნეს გამოყენებული სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში. ქვემო ქართლის რეგიონი მდიდარია ბუნებრივი რესურ-

სებით. დიდმნიშვნელოვანია მისი ჰიდროენერგეტიკული რესურსული პოტენციალი. მადნეულის სპილენძის და პოლილითონების საბადოს აღმოჩენის ბაზაზე ბოლნისის რაიონში შეიქმნა ფერადი მეტალურგიის მსხვილი საწარმო. აღსანიშნავია მოსაპირკეთებელი ქვების და სხვა სახის საშენი მასალების დიდი მარაგი. სასოფლო-სამეურნეო რესურსია აქაური ჰავა და ნიადაგები, რომლებიც გამოირჩევიან თავისი მრავალფეროვნებით და ქმნიან ბევრი ძვირფასი სასოფლო-სამეურნეო კულტურის გავრცელების შესაძლებლობას. თუმცა, ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილი მთაგორიანია, მაგრამ სჭარბობს ვაკეები და სუსტად დახრილი ფერდობები, რაც ხელს უწყობს სასოფლო-სამეურნეო მიზნებით მიწების ფართოდ გამოყენებას განსაკუთრებით მდიდარია იგი საძოვრებით, სამეურნეო მნიშვნელობა გააჩნია აქაურ ტყეებს, საყურადღებოა მათი წყალმარეგულირებელი და ნიადაგდაცვითი დანიშნულება. ქვემო ქართლის რელიეფის ფორმები-ვაკეები, პლატოები,

1. დასაქმებულთა რაოდენობა საწარმოთა ზომის მიხედვით
2008 წელს, კაცი

	მთლიანად	მათ შორის:		
		მსხვილი	საშუალო	მცირე
სულ	361209	201748	91784	67677
რეგიონების მიხედვით:				
ქ. თბილისი	196007	131312	38840	25855
ავსჯანთის არ
აჭარის არ	30523	14805	9267	6450
გურია	5205	1513	1677	2015
იმერეთი	37240	15478	12271	9490
კახეთი	14218	5201	4367	4650
მცხეთა-მთიანეთი	5511	1965	2404	1142
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	2460	293	1422	745
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	21900	9783	6672	5444
სამცხე-ჯავახეთი	7424	1473	3625	2325
ქვემო ქართლი	27961	13821	7816	6325
შიდა ქართლი	11810	5240	3376	3194

2. პროდუქციის გამოშვება საწარმოთა ზომის მიხედვით
2008 წ. მლნ. ლ

	მთლიანად	მათ შორის:		
		მსხვილი	საშუალო	მცირე
სულ	9645.4	8089.9	1042.2	513.3
რეგიონების მიხედვით:				
ქ. თბილისი	6212.8	5330.8	614.1	267.9
ავსჯანთის არ
აჭარის არ	518.4	404.6	71.4	42.4
გურია	79.2	60.0	10.7	8.5
იმერეთი	512.7	367.5	85.7	59.4
კახეთი	154.0	106.0	26.9	21.0
მცხეთა-მთიანეთი	114.4	86.7	20.6	7.1
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	18.8	7.4	7.2	4.2
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	516.9	391.7	92.1	33.1
სამცხე-ჯავახეთი	107.9	73.2	20.7	14.0
ქვემო ქართლი	977.0	867.5	71.5	38.0
შიდა ქართლი	391.8	354.1	20.7	17.0

ქვებულები, ქედების სიმაღლისა და დახრილობის ფერდობების მონაცვლეობა ზემოქმედებას ახდენს მიწის ფონდის სტრუქტურაზე. დამუშავებისათვის ვარჯის მიწების უდიდესი ნაწილი აქ თავმოყრილია არა მარტო დაბალ ზონაში, არამედ მაღალმთიან ზონაშიც. ქვემო ქართლის რეგიონი მდიდარია წიაღისეულით. აქ

წარმოდგენილია როგორც მადნეული, ისე არამადნეული წიაღისეული.

ლითონური წიაღისეულიდან ძირითადია სპილენძისა და პოლილითონების მადნეულის საბადო კაზრეთთან ახლოს. ლითონური წიაღისეულიდან შეიმჩნევა აგრეთვე რკინის და ოქროს გამოსასვლელიები. აღსანიშნავია სამშენებლო მასა-

ლებიც, ბარიტის საბადო დაბა კაზრეთთან ახლოს. ბარიტი აქ წარმოდგენილია სპილენძთან და პოლილითონებთან ერთად. საბადოს გეოლოგიური მარაგი შეადგენს 2,5 მლნ. ტ-ს. საბადოს მნიშვნელობა მდგომარეობს აგრეთვე იმაში, რომ აქ ბარიტთან ერთად შეიძლება მიღებულ იქნეს ტყვია, თუთია, სპილენძი და კეთილშობილი ლითონები.

ლითონგრაფიული ქვის ალგეთის საბადო გამოიყენება პოლიგრაფიულ მრეწველობაში, აგრეთვე ხელოვნური ალმასისა და მაღალი წნევის პირობებისათვის საიზოლაციო მასალის მისაღებად. საბადოს გეოლოგიური მარაგი 6,7 მლნ.მკ-ით განისაზღვრება. ცნობილია მარმარილოს საბადო მარნეულის რაიონში სოფ. სადახლოს ახლოს, აგრეთვე, ბოლნისის ზოლიანი ყვითელი მაღალხარისხოვანი ტუფის საბადო.

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ბუნებრივ რესურსს ქვემო ქართლისათვის წარმოადგენს მისი ჰავა. მზის რადიაციის სიუხვე სასოფლო-სამეურნეო კულტურებისათვის, სავეგეტაციო პერიოდის ხანგრძლივობა და მასში აქტიურ ტემპერატურათა ჯამი ხელსაყრელ პირობებს ქმნის მრავალი სასოფლო-სამეურნეო კულტურის - ვაზის, ხეხილის, მარცვლეულის, ბოსტნეულ - ბახჩეულის, თამბაქოს, ეთერზეთოვნების გავრცელებისათვის და მთელი რიგი დარგების განვითარებისათვის.

ქვემო ქართლის რეგიონის სოფლის მეურნეობის განვითარების მნიშვნელოვანი ბუნებრივი რესურსია ნიადაგსაფარი.

სასოფლო-სამეურნეო თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია წაბლა ნიადაგები, რომელიც ძირითადად განვითარებულია მარნეულის ვაკეზე. იგი გამოიყენება ხორბლისა და სიმინდის ნათესების, ბაღ-ბოსტნების, თამბაქოსა და ვაზის კულტურებისათვის. მთა-ტყის ნიადაგები წარმოდგენილია

**3. ბამოკვლევულ საწარმოთა რაოდენობა
საწარმოთა ზომის მიხედვით 2008 წელს, ერთეული**

	მთლიანად	მათ შორის:		
		მსხვილი	საშუალო	მცირე
სულ	23137	1516	3046	18576
რეგიონების მიხედვით:				
ქ. თბილისი	7751	997	1414	5340
აფხაზეთის არ
აჭარის არ	2576	132	310	2134
ბურია	746	15	38	694
იმერეთი	3455	94	396	2966
კახეთი	1775	46	135	1594
მცხეთა-მთიანეთი	469	10	64	395
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	307	3	35	269
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	1878	81	226	1571
სამცხე-ჯავახეთი	832	16	114	702
ქვემო ქართლი	2262	77	205	1980
შიდა ქართლი	1080	44	108	929

ტყის ყავისფერი, ტყის ყომრალი ნიადაგებით. ნიადაგები ორგანულ ნივთიერებებს შეიცავს დიდი რაოდენობით და დიდი გამოყენება აქვთ ხეხილის, ვაზის, მარცვლეულისა და ბოსტნეული კულტურებისათვის.

მთა-ტყის ზონის შუა და ზედა სარტყელი უკავია ტყის ყომრალ ნიადაგებს. რეგიონის ბუნებრივ სიმდიდრეს წარმოადგენს მთის შავმიწა ნიადაგები, რომელიც გავრცელებულია წალკის, გომარეთის, დმანისისა და სხვა მაღალმთიან ვაკეებზე. ისინი გამოიყენება ძირითადად კარტოფილისა და საკვები კულტურების, შედარებით დაბალმთიან ზონაში - ხორბლისათვის და ბოსტნეულის მოსაყვანად. რეგიონის დასავლეთი ნაწილის განაპირა მაღალმთიან ზონაში განვითარებულია მთა-მდელოს ნიადაგები, რომლებიც ალპური ბალახების მსივებით არის დაფარული და საუკეთესო საძოვრებს წარმოადგენს.

ქვემო ქართლი საქართველოს აღმოსავლეთის რაიონებს შორის წყლის რესურსებით საკმაოდ მდიდარი რაიონია (მტკვარი, ხრამი, დებედა, მაშავერა და მათი შენაკადები). აქაური მდინარეები გამოიყენებიან როგორც ჰიდროენერგეტიკული, ასევე ირიგაციული მიზნებისათვის. მდინარე ხრამის პოტენციური სიმძლავრე 279 ათას კვტ-ს უდრის. აღნიშნულმა ბუნებრივმა რესურსებმა განაპირობეს რეგიონის სამეურნეო პროფილის ჩამოყალიბება. ამ მხრივ გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს რეგიონის სიახლოვეს დედაქალაქთან.

აღნიშნული წანამდევრები – სანედლეულო და შრომითი რესურსები, სამომხმარებლო ბაზარი (ქალაქები - თბილისი და რუსთავი უდიდეს მოთხოვნილებას უყენებენ ამ რეგიონს ისეთ სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე, რომელთა წარმოებისათვის აქ

ხელსაყრელი პირობები არსებობს. ამ მხრივ, პირველ რიგში, აღსანიშნავია სხვადასხვა სახის სამშენებლო მასალები, საგარეუბნო ტიპის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები) იძლევა შესაძლებლობას განვითარდეს მცირე მეწარმეობა, გადიდდეს რეგიონში დასაქმება და შემოსავალი.

მცირე ბიზნესი არათუ განვითარებადი და პატარა ქვეყნების, არამედ დიდი სახელმწიფოების ეკონომიკის საფუძველს წარმოადგენს. ეკონომიკური განვითარების ყველა ეტაპზე, მითუმეტეს კრიზისის პირობებში, იგი ხელს უწყობს დასაქმების ზრდას, ბაზრის ინტერესების დაკმაყოფილებას, რომელიც ქვეყნის თუ რეგიონის ბიუჯეტის შევსების წყაროდაც გვევლინება.

მცირე მეწარმეობის განვითარებას მეტი სიკეთის მოტანა შეუძლია სახელმწიფოს აქტიური მხარდაჭერის შემთხვევაში. მცირე ბიზნესი გამოირჩევა იმით, რომ მას შეუძლია ადვილად აუწყოს ფეხი ბაზრის კონიუნქტურას, შეცვალოს ტექნოლოგია და გახადოს თავისი

წარმოება უფრო კონკურენტუნარიანი, წარმოების მცირე მოცულობის გამო იგი უფრო გაბედული და რისკიანია, არ აშინებს მოსალოდნელი დანაკარგები, შეუძლია სწრაფად დანერგოს ახალი ტექნოლოგიები, განახორციელოს მატერიალური და ენერგორესურსების დანახარჯების შემცირების ღონისძიებები და სხვა მრავალი. 2008 წელს ქვემო ქართლში სამეწარმეო საქმიანობას ეწეოდა 2262 საწარმო, რომელთაგან 282 (12,5%) მსხვილ და საშუალო საწარმოებს, ხოლო 1980 (87,5%) მცირე საწარმოებს მიეკუთვნებოდა. სულ საწარმოებში დასაქმებული იყო 27961 კაცი, აქედან მსხვილ და საშუალო საწარმოებში 21637 (77,4%), ხოლო მცირე საწარმოებში 6325 კაცი (22,6%). 2008 წლისათვის პროდუქციის მთლიანმა გამოშვებამ შეადგინა 977 მლნ. ლ. პროდუქცია, მათ შორის მსხვილმა და საშუალო საწარმოებმა აწარმოეს 939,0 მლნ. ლ. (96,1%), ხოლო მცირე საწარმოებმა –38,0 მლნ. ლ. (3,9%) პროდუქცია. (იხ. ცხრილი №1, 2, 3).

როგორც ზემოთ მოტანილი სტატისტიკური მონაცემებიდან ჩანს, ქვემო ქართლში 2008 წლისათვის მცირე საწარმოთა წილად მოდიოდა დასაქმებულთა საერთო რიცხოვნების 22,6% და წარმოებული პროდუქციის 3,9%. რაც შეეხება სხვა რეგიონებს, მცირე საწარმოთა წილით პროდუქციის მთლიან გამოშვებაში წამყვანია ქალაქი თბილისი – 52,2% და სხვა რეგიონები შემდეგი თანმიმდევრობით: აჭარა – 8,3%, გურია - 1,7%, იმერეთი- 11,6%, კახეთი - 4,1%, მცხეთა-მთიანეთი - 1,4%, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი - 0,8%, სამეგრელო-ზემო სვანეთი - 6,4%, სამცხე-ჯავახეთი - 2,7%, ქვემო ქართლი - 7,4%. შიდა ქართლი - 3,3%.

საწარმოთა ტერიტორიული გაადგილების მახვენებელიც ერთმანეთისაგან განსხვავებულია. მაგალითად, მცირე საწარმოთა რაოდენობის 29% განლაგებულია დედაქალაქში, 16% იმერეთის მხარეში, აჭარაში 11,5%, ქვემო ქართლში 10,7%, კახეთში-9%, სამეგრელო-ზემო სვანეთში-8,4%, დანარჩენ რეგიონებში ეს მაჩვენებელი მერყეობს 1,4%-დან 5%-მდე.

ეს მაჩვენებლები, რა თქმა უნდა, ძალიან დაბალია და ვერ პასუხობს მეწარმეობის ზრდისა და აქედან გამომდინარე

საბაზრო ეკონომიკის განვითარების სახელმწიფოებრივ ინტერესებს. როგორც ქვეყანაში, ისე რეგიონში პერსპექტივაში ფართო განვითარება უნდა ჰპოვოს მცირე და საშუალო მეწარმეობამ. ეს შეიძლება განხორციელდეს იქნას ამ რეგიონში არსებული ბუნებრივი რესურსების მოპოვება-გადამუშავების, აგრეთვე მესაქონლეობის და ხილ-ბოსტნეულის პროდუქტების გადამამუშავებელი მცირე საწარმოების ამოქმედებისა და თავისუფალი მუშახელის დასაქმების საფუძველზე. მცირე მეწარმეობის პერსპექტივები მნიშვნელოვნად დამოკიდებულია სახელმწიფო მხარდაჭერაზე.

ბოლო წლებში საქართველოში მიმდინარე რეფორმების მიუხედავად, მცირე ბიზნესის ქმედითი მხარდაჭერა კვლავ მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება როგორც ეროვნული ეკონომიკისათვის, ისე ცალკეული რეგიონებისათვის.

რეგიონში მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის კუთხით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შემდეგი ღონისძიებების გატარება:

- აუცილებელია ლიზინგის გამოყენება, რითაც მისაწვდომი გახდება მოწინავე ტექნიკა მცირე ბიზნესისათვის სწრაფი მორალური ცვლის პირობებში.
- მცირე საწარმოთა უზრუნ-

ველყოფა საინფორმაციო, კონსალტინგური, საგანმანათლებლო მომსახურებით.

- გადასახადებისაგან პრიორიტეტულ დარგებში მოქმედი საწარმოების სრული ან ნაწილობრივი განთავისუფლება.

- იაფი კრედიტის მიწოდება მცირე ბიზნესისათვის.

- გათვალისწინებულ იქნას თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტებში სახსრები მცირე ბიზნესის განვითარებისათვის.

- უნდა დამუშავდეს მეთესლეობის, სანაშენე საქმის, სარგავი მასალის წარმოების, მიწის ნაყოფიერების ამაღლების, მედიორაციის მიზნობრივი პროგრამები.

- სოფლად საწარმო მომსახურების გაუმჯობესების მიზნით მიზანშეწონილია მანქანა-ტექნოლოგიური საწარმოების ჩამოყალიბება. მას უნდა დაეკისროს სოფლად ტექნიკური პროგრესის დანერგვის ცენტრის ფუნქცია.

- საფინანსო მდგომარეობის მოწესრიგების მიზნით საჭიროა სოფლად საკრედიტო კავშირების გაფართოება, სადაზღვევო სისტემის ჩამოყალიბება.

ვფიქრობთ, ამ ღონისძიებათა გატარებით მნიშვნელოვანი სტიმულირების ფონი შეიქმნება რეგიონში მცირე ბიზნესის, შესაბამისად მეწარმეობის განვითარებისათვის.

ANNOTATION

KVEMO KARTLI: RESOURCE POTENTIAL, MODERN LEVEL OF PRODUCTION, PROSPECTS

N. Sesadze

In article it is considered questions of formation and small-scale business development in region Kvemo Kartli. In it value of a small-scale business for development of manufacture and a way of its development in the conditions of region is considered.

The small-scale business current state in region is considered and the look-ahead estimation of prospects of its development is given.